

(Nagy)szebeni bérek a középkorban

Az árak és bérek története a középkori Erdély kutatása vonatkozásában az elhanyagolt témák közé tartozik, hiszen mindeddig csak a vajdahunyadi, valamint a gyulafehérvári uradalom 16. század eleji számadásaiban található ilyen jellegű adatok kerültek közlésre.¹ Jelen írásunkkal ezen áldatlan állapoton szeretnénk javítani, a szebeni középkori számadáskönyvekben a bérekre vonatkozó adatok közzététele révén, egy nagyobb munkaterv részeként, amelynek célja az összes fennmaradt erdélyi középkori számadásban található ár- és béradat közlése és elemzése.

Bérek tekintetében a legtöbb szebeni adat a közvetve vagy közvetlenül a város védelmére szegődött személyekre vonatkozóan található. Ezen alkalmazottak egy részének a szolgálata a városi arzenálhoz köthető; közülük a legtöbbet, általában évi 32 vagy 40 forintot az ágyú mesterek (*magister bombardarius*, *magister pixidarius*) kerestek (az ennél kisebb összegek vélhetőleg nem egész évre vonatkozó bért takarnak), a többiek jóval kevesebbet, évi 10 és 18 forint közötti összegeket: a fegyvertisztító (*politor armorum*) 12 vagy 14 forintot, a tűzfegyverek gyártásánál nélkülözhetetlen rézöntő (*cupricusor*, *Rotgiesser*) 12 forintot, az ígjártó (*arcupar*), ha számszerűígjártó (*balistarius*) is volt, 10 és 18 forint közötti összeget (lásd az 1., 2. táblázatokat) kapott.² 1524-ben egy *pixidarius* egy ágyú mester familiárisával együtt 60 forintot kapott; így ha ezen *pixidarius* esetében is a máshol adatolt 32, illetve 40 forintos fizetéssel számolunk, a familiáris 28, illetve 20 forintot kellett kapjon. (1521-ben egy ágyúöntő mesternek – *magistro Pauli fusori bombardarum* – egy összegben 10 forintot fizettek, de az nem derül ki, hogy mennyi időre. Ugyanazon évben a fegyvertisztító „különböző szolgálatokért” [ratione variarum servitiarum] még 2 forintot kapott.³) A tulajdonképpeni katonák közé sorolható trombitások (*tubicinator*) ennél valamivel többet, legtöbbször 24 és 32 forint közötti zsoldot kaptak (2. táblázat).

1. táblázat. A szebeni ágyú mesterek és rézöntők bére, 1494–1525

	Ágyú mester (<i>magister bombardarius</i>)				Ágyú mester (<i>magister pixidarius</i> ; <i>pixidarius</i>)				Rézöntő (<i>cupricusor</i> , <i>Rotgiesser</i>)	Forrás
1494			15		15	8,0				Rechn. Hermst. ⁴ 179–180.
1495		40	40		40	32,0			12	Uo. 198–199.

* A szerző a Román Akadémia Gheorghe Șincai Társadalom- és Bölcsészettudományi Kutatóintézetének tudományos munkatársa (simonzsolt@yahoo.com). A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – NKFIH 117026 PD nyilvántartási számú kutatási projektje támogatásával készült.

1 *Iosif Pataki*: Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente [A (vajda)hunyadi birtok a 16. század elején. Tanulmány és oklevelek]. (Biblioteca istorică 39.) București 1973. XLIII–XLVI., CV–CVI., 296–299.; *David Prodan*: Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea [A jobbágyság Erdélyben a 16. században] I–III. București 1968. I. Megemlítenő még, hogy Samuel Goldenberg Kolozsvár 16. századi történetét tárgyaló monográfiájának ár- és bértörténettel foglalkozó részei [*S[amuel] Goldenberg*: Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri [Kolozsvár a 16. században. Termelés és árucseré]. (Biblioteca istorică 4.) H. n. [București] 1958. 312–340., 358–364.] a Mohács előtti korszakot is tárgyalja, de ebből a periódusból csak két áradatot hoz. Uo. 360., 364.

2 A középkori szebeni ágyú mesterekre és rézöntőkre, a számadások adatait is felhasználva, és kitérve a bérükre is, l. *Benkő Elek*: Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi. Budapest–Kolozsvár 2002. 125–128. Innen megtudható, hogy az ágyú mesterek – „német nevük *Büchsenmeister* volt, latinul *pixidarius* vagy *bombardarius* megnevezéssel illették őket” – munkája „lövegek öntésén kívül az arzenálok berendezése, a löszerszámok mozgatása és karbantartása, jeles alkalmakkor az üdvlövés leadása, szakállas puskával lögyakorlatok tartása, háborús esemény alkalmával a tűzfegyverek kezelése, illetve a védelem irányítása volt. [...] A *pixidarius*ok [...] fő tevékenysége a puska port őrölő malom működtetése volt; [...] Ugyanakkor felbukkan az iratokban az a szakember is, aki magát az ágyúöntést végezte. A rézöntő (*Rotgiesser*) presztízse – jöllehet a tényleges öntés az ő feladata volt – eltörpült a tervező és irányító ágyú mester mögött; a számadáskönyvek esetenként a nevét sem jegyezték fel és fizetése is jóval alacsonyabb volt. Így 1492-ben *magister Michael pixenmester* negyedévi jövedelme 6 forint 4 denárt tett ki, míg a névtelen *Rothgisszer*, aki *pro fabrica civitatis* dolgozott, ugyanekkor csak 3 forintot kapott.” Uo. 126–127. A beszerzei és brassói ágyú mesterekre l. uo. 138–143., 145–150.

3 DF 286 800., fol. 40r, 42v.

4 Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation I. (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven I/1.) Hermannstadt 1880. (a továbbiakban: Rechn. Hermst.)

1496		32	32		21	5,2	40,0	40 ⁵	12	Uo. 227–228.
1497	20,0	40	40						12	Uo. 258.
1505	32,5								12	Uo. 450.
1507	16,0			40					12	Uo. 489.
1509	50,0	40	40	40					12	Uo. 546.
1521		40			40	40,0	40,0			DF 286 800., fol. 41r, 60r
1524			40	40	40	40,0	6,0		12	DF 286 803., fol. 64r, 75r
1525		40	40	40	60	40,0	23,1 ⁶		12	DF 286 804., p. 116. ⁷

2. táblázat. A szebeni íjgyártók, fegyvertisztítók és trombitások bére, 1494–1525

	Fegyvertisztító (<i>politor armorum</i>)	Íjgyártó (<i>arcupar</i>)	Számszeríj- gyártó (<i>balistarius</i>)	Trombitás (<i>tubicen</i> ; <i>trametter</i> [1503]; <i>tubicinator</i> [1521])		Forrás
1494				11	16	Rechn. Hermst. 179–180.
1495			18	32		Uo. 198–199.
1496			10	26	24	Uo. 227–228., 242. ⁸
1497		18		26	24	Uo. 242., 258.
1503				40		Uo. 364.
1505	12		12	32		Uo. 450.
1507	14	12		32		Uo. 489.
1509	12			60		Uo. 546.
1521	12	12 (<i>arcupar seu balistarius</i>)		32	28	DF 286 800., fol. 41., 60r
1524	12		12	30	30	DF 286 803., fol. 64r, 75r
1525	12		12	32	28	DF 286 804., p. 84., 116.

A városi szolga (*familiaris civitatis*) 1501-ben hetente 34 dénárt kapott, a kapuőrök (*custos circa portam civitatis*) 50 dénárt, éves fizetésük tehát 17,34 forint, illetve 26 forint volt. Egy bizonyos Johann Hopnernek szintén fél forint volt a heti járandósága, de nem tudni, milyen szolgálatokért – fizetése nagysága alapján gyaníthatóan szintén kapuőr volt.⁹ 1507-ben, majd 1521-ben, 1524-ben és 1525-ben egy kikialtó/hírnök vagy hóhér/börtönőr/poroszló (*pre-co*)¹⁰ 4, majd 8 forint kapott, aki mellé a két utóbbi évben még egy „fiatal” vagy „segédkikialtót/ hóhért” (*iunior/vice*

5 Két *pixidarius* összesen 80 forintot kapott, minden bizonnyal egy egész évre, amint a számadásban előtte, illetve utána szereplő jegyző, gyógyszerész, illetve trombitások vonatkozásában is éves bérekről van szó; az ágyúmasterok előző és következő évi bérei alapján bizonyára mindegyiküknek 40 forintot jutott.

6 Fizetése nem egy egész évre szólt, mivel csak augusztus 4-én szegődötték (Magistro Andrea pixidario, qui conductus est feria sexta ante Marie de Nivis, soluti sunt fl. 23 d. 10). Maradt tehát az évből még 21 hét és 3 nap, másképpen mondva 3 nap híján 5 hónap, azaz ha egész számú hetekkel, illetve hónapokkal számolunk, az évnak a 41,4%-a, illetve 41,7%-a, így amennyiben a kifizetett összeg az évből hátramaradó időszakra vonatkozó bér volt, az éves fizetés 55,87 forint, illetve 55,44 forint kellett legyen, kerekítve tehát 55, de a másik ágyúmaster ugyanazon évi 60 forintos fizetését tekintetbe véve inkább ez utóbbi összeg.

7 Az egyik *magister bombardarius* esetében nincs feltüntetve a mestersége, erre a bérének összegéből lehet következtetni és abból, hogy ezt két ágyúmaster fizetésének elszámolása után tüntették fel. DF 286 804., p. 116.

8 1497-ben egy trombitás két évre 48 forintot kapott. Rechn. Hermst. 242.

9 Uo. 361.

10 *Albertus Molnar Szenciensis*: Dictionarium Latinoungaricum. Noribergae 1604. Ee5 ívjelzés utáni 3., számozatlan old. ('kikialtó, hirdető'); *Franciscus Pariz Pápai*: Dictionarium Latino-Hungaricum. Leutschoviae 1708. 452. ('kiáltó, hirdető, dicsérő'); *Heckenast Gusztáv*: Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 53.) Budapest 1970. 11. 20. jegyz. ('kikialtó, hirdető, börtönőr'); *Futaky István*: Szótörténeti adalékok az Árpád-kori *börtön* eredetéhez. Magyar Nyelv 96. (2000) 351–352. ('börtönőr, hóhér, porkoláb'); *Mezey Barna*: Hóhérok és börtönök. Adalékok a hóhér szerepéhez a tömlőcöztetési gyakorlatban. In: Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára. Főszerk. Erdődy Gábor. Szerk. Feitl István, Sipos Balázs, Varga Zsuzsanna. Budapest 2013. 18., vö. 20–21. ('kikialtó, kihirdető, börtönőr, hóhér, poroszló'). Érdemes itt megjegyezni, hogy a késő középkorban „ahogyan veszített reputációjából, úgy szélesedett [a hóhér] feladatköre azon megalázónak tartott munkák elvégzésével, melyekre a város nem talált vállalkozót. (Így került a hóhér feladatkörébe a sintérség, a csatornatakarítás, az utcák tisztántartása, az öngyilkosok tetemeinek elföldelése, a rokontalan, ismeretlen halottak elszállítása, a bordélyok, szajhák felügyelete.)” Uo. 25.

preco) is alkalmaztak, 6 forintért.¹¹ Ez utóbbi két bér, összehasonlítva a napszámokkal vagy például a városi szolga fizetésével, elégtelennek tűnik a megélhetéshez, így a kikiáltónak/hóhéznak és segédjének bizonyára egyéb jövedelme is volt, vagy esetleg élelmezésük is biztosítva volt, ami azért nem tűnik lehetetlennek, mert 1521-ben és 1525-ben még egy szakácsot is alkalmaztak, 24 forintért.

Az alkalmanként elszegődtetett zsoldos lovaskatonának (*stipendiarius*) havi bére 2,5 vagy 3 forint volt: közülük 1495-ben 11 személy, 1504-ben 9, 1506-ban 2, 1507-ben 10, 1509-ben 2, 1525-ben 9 katona 3 forintot kapott, míg 1495-ben 14, 1506-ban 17, 1507-ben 15, 1509-ben 7 személy 2,5 forintot.¹² Rajtuk kívül 1524-ben és 1525-ben is több *stipendiarius* 30-30 forintot kapott egy évre, illetve 1524-ben egy *stipendiarius* egy fél évre 18 forintot,¹³ havi átlagbérük tehát szintén 3, illetve 2,5 forint kellett legyen. A két fizetés közti eltérés okát egyelőre nem ismerjük, miként azt sem tudjuk megmagyarázni, hogy Szebenben miért szegődött el több lovas is a 3 forintos késő középkori magyarországi lovas zsoldnál fél forinttal kisebb összegért, ráadásul a jelzett évek mindegyikében jóval többben szolgáltak ezért az alacsonyabb bérért. Megjegyezzük, hogy egy-két esetben az említettnél nagyobb zsoldkülönbségek is voltak: míg 1521-ben havi 3 forintot adtak a – nyilvánvalóan a majd augusztusban Nándorfehérvárt elfoglaló oszmán hadak ellen szervezett – hadjáraton részt vevő trombitásnak, fegyvertisztítónak, két puskásnak, egy bizonyos Stephanus Davidnak, ez utóbbi, illetve a zászlóvivő szolgálójának (*famulus*) és egy másik szolgáló(já?)nak is, mint ahogy bizonyos ágyúk, illetve élelmiszeres szekerek szállításánál használt „lovak”, vagyis bizonyára lovasok mindegyike után, a zászlóvivőnek (*vexilli delator*) már 6 forintot, a dobosnak pedig, ügyessége miatt, átlagban 4,33 forintot (*propter diligentiam eiusdem adhibitam* három hónapra 13 forintot);¹⁴ 1525-ben volt katona, akinek egy hónapra 5 forint zsoldot számítottak.¹⁵

Egy város esetében természetesnek tekinthető, hogy a kézművesek jövedelmeiről is maradtak fent adatok. A fő-részmalom körüli, nem részletezett munkák elvégzéséért (*pro laboribus factis circa molam serrae alias sag vocatae certos asseres praeparandos*) 1501-ben a város heti 125 dénárban egyezett meg egy, bizonyosan a munkákat irányító és vélhetőleg nem csak egyedül dolgozó mesterrel; a valóságban végül 14,5 hét után az elvileg járó 18,125 forint helyett valamivel kevesebbet, 18 forintot fizettek ki (vagyis gyakorlatilag heti 124 dénár lett a fizetés).¹⁶ 1501-ben egy farönknek a deszkák előállítására céljából való szállításáért 2 dénárt fizettek egy nagydisznódi személynek.¹⁷

A toronyóra egész évi igazításáért, javításáért (*temptatio orologii*) általában 3-6 forintot fizettek egy lakatosnak, 1505-ben három negyedévre 4,5 forintot (*seratori, qui per tres angarias cum horologio procuravit*),¹⁸ ami egy évre vonatkoztatva 6 forintot jelent (3. táblázat). Az 1494-ben kiutalt egy forint minden bizonnyal a javítással megbízott személy fizetésének csak egy részét jelentette, éspedig talán az egyik negyedét (*angaria*), mivel a középkorban gyakran négy részletben fizették ki az éves járandóságokat. Tekintetbe véve, hogy ezen feladat elvégzése nem igényelhetett túl nagy volumenű munkát, habár a középkori órákat gyakran kellett igazítani, valószínűleg az időszervezettel évente nem kellett 40 napnál többet foglalkozni, így annak tulajdonképpeni napidíja magasabb lehetett az alább említendő átlagos 10 dénárnál.

11 Rechn. Hermst. 488 (preconi civitatis ratione sui salarii annualis); DF 286 800., fol. 60r, DF 286 803., fol. 74r, DF 286 804., p. 116. 1524 – ad rationem annualis servitii vel stipendii.

12 Rechn. Hermst. 187., 189., 193. (1495), 416., 418–419. (1504), 434–435., 439. (1506), 480–482. (1507), 540–541. (1509), DF 286 804., p. 89. (1525). 1525-ben egy katona 2,5 hónapra ugyan 7,73 forintot kapott, vagyis egy hónapra átlagosan 3,09 forintot, de nyilván ebben az esetben is elvileg 3 forintos lehetett a bér. Az, hogy lovasokról van szó, a számadások azon megjegyzéseiből derül ki, amelyek szerint – megszokott késő középkori kifejezésmóddal – a szóban forgó személyek az ott megadott számú „lóra” kaptak pénzt.

13 DF 286 803., fol. 64., DF 286 804., p. 85. 1524-ben csak négy esetben jegyezték fel, hogy mennyi időre vonatkozik a fizetés, de az ezekből az adatokból kiszámítható bérek alapján a 30 forintos fizetéseket nyilván egy évre számolták, mint ahogy azon az oldalon a többi városi vagy széki alkalmazott bérét. Bérük nagysága alapján talán szintén katona volt az négy, illetve két személy, aki 1521-ben 30-30, illetve 20-20 forintot kapott egy évre, de nem tudni, milyen jellegű szolgálatokért (csupán a nevük, a kapott összeg és a kifizetésre vonatkozó megjegyzés olvasható a többi alkalmazott fizetését feltüntető oldalon). DF 286 800., fol. 41r, DF 286 804., p. 85.

14 DF 286 800., fol. 35v–36r.

15 Annak ellenére, hogy a valóságban egy hónapra átlagban 5,16 forintot kapott, egy társa pedig 2,75 forintot, hiszen egyikük 1525. február 26-tól augusztus 20-ig, azaz 44 hétre (és egy napra) vagy tíz hónapra (és három napra) 27,5 forintot kapott, másikuk [1524.] december 25-től [1525.] augusztus 20-ig, vagyis 34 hétre vagy néhány nap híján nyolc hónapra 41,25 forintot, így amennyiben úgy számoljuk, hogy az első személy tíz, a második nyolc egész hónapot volt alkalmazva, az előbbi éves fizetése 33, míg az utóbbié 61,875 forint kellett legyen – de a többi fizetések alapján e két esetben egy évre inkább 30, illetve 60 forintot számolhattak, vagyis egy hónapra 2,5, illetve 5 forintot. Az első *stipendiarius* esetében 10,1 hónappal, illetve 44 héttel számolva éves fizetésnek 32,67, illetve 32,5 forint jön ki, a második katona tekintetében 34 héttel kalkulálva 63,03 forint.

16 Rechn. Hermst. 360.

17 Cuidam laborator de Heltha, quod secavit certa ligna in montanis proprie dennen klecz in numero 200 pro asseribus – Uo. 360.

18 Uo. 254., 450.

3. táblázat. A szebeni órajavító és orgonás bére, 1494–1525

	Órajavító ¹⁹	Orgonás (<i>organista</i>)	Forrás
1494	1,0	8	Rechn. Hermst. 179–180.
1495	4,0		Uo. 198–199.
1496	3,0	24	Uo. 227–228.
1497	4,0	25	Uo. 258.
1505	4,5		Uo. 450.
1507	5,0	24	Uo. 489.
1509	6,0	24	Uo. 544.
1521		24	DF 286 800., fol. 60r
1524		24	DF 286 803., fol. 73r
1525		24	DF 286 804., p. 116.

A speciális szakértelmet igénylő munkák elvégzéséért már egészen magas összegeket fizettek: 1506-ban egy orgonakészítő, egy bizonyos Franz mester egy évre 140 forintért szegődött el, amely összeg mellé még kapott egy 4 forintért vásárolt ruhát, de ezen felül a város adott az ismeretlen létszámú orgonakészítőknek (*organifices*) 9 forint értékben két hordó bort, élelemre heti 40 dénárt (azaz egy évre 20,8 forintot), továbbá házbérre és (bizonyára a tűzi) fára 10 forintot – vagyis összesen 183,8 forintot költöttek a hangszerre.²⁰ Amennyiben négy/három/két főnek véljük a bizonyára csupán egy-két személyből álló csapatot, átlagosan 45,95/61,27/91,9 forint volt a fizetésük, noha az orgonakészítők vezetője, akivel a város szerződött (a számadásban nevével feltüntetett Franz mester) értelemszerűen többet kellett kapjon társainál, éspedig legkevesebb 4 forinttal, a fentebb említett ruhája árával.

Egy olyan fejlett város számadásaiból, mint amilyen Szeben volt, néhány (legalább részben) szellemi munkásnak nevezhető személy béréről is tudomást szerezhetünk. A plébániai iskola tanárának élelmezésére 1494-ben, 1496–1497-ben, 1506–1507-ben, 1509-ben, 1520–1521-ben és 1524–1526-ban 20-20 forintot fizetett a város.²¹ 1521-től eltekintve a megfogalmazás módja arra utal, hogy a tanári jövedelemnek volt még egy másik, ámde számunkra láthatatlan része is. Véleményünk szerint ezt részben a városi plébánia fizette (hiszen a késő középkori Szebenben az iskola a plébános és a városvezetőség kettős felügyelete alatt állt), részben a diákoktól kapott tandíjak tették ki. 1526-ban egy második tanárt is fizettek, 16 forinttal.²² Tulajdonképpen az egyház keretében szolgált az orgonás is, noha 24 forintos évi fizetését szintén a város állta (egyszer 25 forintot kapott, ismeretlen okból; az 1494-ben kiutalt 8 forint valószínűleg fizetésének negyedét jelentette, az órajavító az évi, fentebb tárgyalt bérezéséhez hasonlóan; lásd a 3. táblázatot). A középkori Magyarországon ritkaságszámba menően Szeben, illetve a Hét Szék gyógyszerészt és orvost is alkalmazott. Az előbbi 1495 és 1497 között, továbbá 1507-ben és 1509-ben 10-10 forintot kapott,²³ az

19 Majdnem mindig egy lakatos (*serator*) javította az órát, kivéve az 1507. esztendő, amikor meglehetősen különös módon egy trombitás: tubicinatori ratione horalogii, quod hoc anno rectificavit, fl. 5 – Uo. 489.

20 Uo. 448–449.

21 Scolastico ratione mensalium sibi deputatorum; scholastico civitatis Cibiniensi, pro mensalibus; scholastico ratione sui officii in sortem mensalium – Uo. 177., 224., 226., 255., 448., 487. 544.; rector scole percepit; rectori/magistro schole, pro mensalibus; rectori scholarum ratione sui sallarii sive pro mensalibus – DF 286 800., fol. 60r, DF 286 803., fol. 73r, DF 286 804., p. 116. [1521., 1524., 1525. Idézi ezeket és az 1507. és 1509. évi adatokat: *Friedrich Teutsch*: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge 17. (1882) 7. 2. jegyz., 14. 2. jegyz.]; Uo. 12. 4. jegyz., 14. 2. jegyz. {1520., 1526. 1526-ra l. még *G[eorg] D[aniell] Teutsch*: Über die ältesten Schulanfänge und damit gleichzeitige Bildungszustände in Hermannstadt. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge 10. (1872) 223.}

22 *Teutsch, Fr.*: Geschichte des ev. Gymnasiums A. B. in Hermannstadt i. m. 14.

23 Apothecario pro suo stipendio annuali; apothecario de duobis annis [...] flor. 20; apothecario ratione sui stipendii annuali; Martino Aromatario ratione sui sallarii annalis – Rechn. Hermst. 196., 242., 480., 533. A középkori szebeni gyógyszerészekre l. *H[einrich] Herbert*: Die Gesundheitspflege in Hermannstadt bis zum Ende des sechzehnten Jahrhunderts. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge 20. (1885) 10.

utóbbi 1506-ban, 1508–1509-ben és 1521-ben évi 75 forintot, 1524-ben 95, míg 1525–1526-ban 150 forintot,²⁴ de a patikusnak az általa forgalmazott áruk eladásából is kellett legyen bevétele.²⁵

Szellemi munkát díjaztak akkor is, amikor 1521-ben, illetve 1525-ben a Filip Moldoveanullal azonosított Philippus pictornak a „román levelek” (azaz román nemzetiségű, minden bizonnyal havasalföldi, esetleg még moldvai címzeteknek elküldött, de nem feltétlenül román, hanem inkább ósláv nyelvű iratok) írásáért és fordításáért négy, illetve hat forintot adtak, az ugyanilyen jellegű munkáért a resinári ortodox papnak pedig három forint értékű posztót, illetve egy forintot. Abból kiindulva, hogy ezt a kifizetést az egyéb alkalmazottak éves bérét elkönyvelő oldalon tüntették fel, a két évben kifizetett 7-7 forinttal is bizonyára egy évig tartó szolgáltatokat honoráltak, de azt nem tudni, hogy pontosan hány levél vagy milyen hosszú szöveg lefordítását (mivel a bejövő levelek nem maradtak mind meg, a román nemzetiségű címzeteknek elküldött, nem feltétlenül román nyelvű iratok pedig mind elpusztultak).²⁶

Szebenben a 16. század elején már a városvezetőség egyes tagjai is éves fizetésben részesültek: a szebeni polgármester 1506–1507-ben, 1509-ben, 1521-ben és 1524–1525-ben 100 forintot kapott, a városi jegyző 1495 és 1497 között, továbbá 1506-ban, 1509-ben, 1521-ben és 1524–1525-ben 100 forintot, míg 1503-ban 97 forintot, de ekkor a polgármester még adósa maradt 3,33 forinttal, tehát éves fizetése ekkor is tulajdonképpen 100 forint lehetett; 1521 karácsonya után a jegyző 9 heti munkáját 18 forinttal honorálták, tehát egy hétre 2 forintot számoltak, egy évre elvileg 104 forintot, de az előbbi adatok fényében ezt az összeget 100 forintra kerekítették, amikor egy egész éves periódusról volt szó (vagy pedig az utóbbi összegnek megfelelő 1,92 forintos hetibért kerekítették 2 forintosra).²⁷ 1503-ban, 1521-ben és 1524–1525-ben a Hét Szék ügyvédje (*procurator provincialis*) is húzott éves fizetést, éspedig 46, 63, 110, illetve 100 forintot, de utóbbi évben még egy téli ruháért 8 forintot is kapott.²⁸ Az ügyvéd alkalmazása tehát egyelőre késői jelenségnek tűnik, hiszen az előző évek fizetési listáján nem találkozunk vele. Fizetésének ingadozása vélhetően az általa elvégzendő/elvégzett munka mennyiségétől és minőségétől, vagyis a megoldandó ügyek számától és nehézségétől függött, de ebben a kérdésben egyelőre még nem látunk tisztán.

A jegyző 1496-ban 20 forintot kapott „szolgálatiáért” (*pro suis servitiis factis*), de ez az összeg, az előző és későbbi évek adatai alapján, nem lehetett a „rendes” évi fizetésének a része, hanem valami különleges, éspedig a(z akár szóbeli) bérszerződésben megállapítottakon vagy a szokás által megszabottakon túl elvégzett munka ellenszolgáltatása kellett legyen, esetleg az elvárt szinten (jóval?) felül nyújtott teljesítmény díjazása, esetenként akár sikerdíj, ahhoz az 50, illetve 100 forinthez hasonlóan, amit ugyanazon évben ő, illetve a szebeni királybíró a királyhoz vezetett

24 Physico pro salario suo annuali (1506); physico pro sallario duorum annorum [...] flor. 150 (1509); physico pro annuali sallario (1521); Dominus magister civium ex commissione et voluntate dominorum solvit et expedit egregio domino Andree doctori phisico Cibiniensi pro apoteca et singulis suis attinentis in festo beati Augustini episcopi fl. 70 (1524); Dominus Johannes doctor phisicus Cibiniensis pro stipendio suo annuali percepit fl. 150 (1525) – Rechn. Hermst. 440., 537.; DF 286 800., fol. 41r; DF 286 803., fol. 58r, 73r; DF 286 804., p. 83.; Herbert, H.: Die Gesundheitspflege in Hermannstadt i. m. 8. (Uo. az olvasható, hogy a fizetés már 1524-ben is 150 forint volt, de az ott idézett helyen, éspedig az az évi polgármesteri számadás 115. oldalán, vagyis a DF 286 803., fol. 58. rektóján olvasható, általunk fentebb felhasznált adat szerint az orvos akkor csak 25 forintot kapott. A második szövegrészt idézi, modernizált átírásban Herbert, H.: Die Gesundheitspflege in Hermannstadt i. m. 23. 26. jegyz.) Az orvosnak 1497-ben 6, 1503-ban 20 forintot fizettek (medico in sortem sui stipendii/solutionis stipendii sui annualis – Rechn. Hermst. 243., 362), de a fizetésére vonatkozó többi adat fényében ezek az összegek csak a töredékei lehettek az évi járandóságának.

25 A gyógyszerész 1494-ben például áizst, 1509-ben két lámpást, továbbá „apróságokat, úgymint viaszt, porokat és egyebeket” is eladott a városnak, 50 dénár, illetve 1 forint értékben. Uo. 137., 533.

26 Philippo pictori pro scribendis et exponendis litteres Olachicalibus dati sunt fl. 4.; Philippo pictori pro laboribus suis et litterarum Olachicalium interpretatione in sortem stipendii soluti sunt fl. 6. – DF 286 800., fol. 41v, DF 286 804., p. 83.; Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551–1553. Studiu introductiv și filologic de Emil Petrovici, studiu introductiv istoric de L[ajos] Demény [Szláv–román evangéliarium Szebenből 1551–1553. Bevezető és filológiai tanulmány Emil Petrovici, bevezető történeti tanulmány Demény L[ajos]]. București 1971. 92. 41. jegyz. és Arnold Huttman – Pavel Binder: Contribuții la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român. Evoluția vieții culturale românești la Sibiu în epoca umanistă [Adatok az első román nyomdász, Filip Moldoveanul életrajzához. A román kulturális élet alakulása Szebenben a humanizmus korában]. Limbă și Literatură 16. (1968) 150. alapján a szövegrészeket egy-két lényegtelen eltéréssel közli és további adatokat hoz Filip Moldoveanul életéről Constantin Ittu: Cnezi ardeleni și voievozi munteni în raporturi cu Sibiu [Erdélyi kenézek és havasalföldi vajdák kapcsolatai Szabennel]. Confluențe Bibliologice 3–4. (2007) 147., 149., 33–34. jegyz.

27 Dominus magister civium ratione sui officii magistratus videlicet percept; notario Cibiniensi pro suo stipendio/stipendio annuali; notario civitatis pro suo salario annuali/ratione sui salarii annualis – Rechn. Hermst. 191., 221., 242., 255., 362., 440., 480., 537.; dominus magister civium pro annuali servitio/sallario suo percept; notarius Cibiniensis pro solutionis annualis salarii percept – DF 286 800., fol. 41r, 43r; DF 286 803., fol. 64r, DF 286 804., p. 83. Az 1509., 1521., 1524. és 1525. évi számadáskönyv egy másik bejegyzése szerint a jegyzőnek évi 10-10 forintot fizettek ki a fizetése fejében (1509: ratione salarii notarii notarii a sex annis non soluti [...] ad quemlibet annum flor. 10 computando flor. 60 – vagyis az előző öt évben is 10 forint volt az éves sallárium; 1524: ratione stipendii sui; 1525: notario civitatis pro annuali stipendio – Rechn. Hermst. 544.; DF 286 800., fol. 60r, DF 286 803., fol. 73r, DF 286 804., p. 116.), de ezek az összegek, a többi év járandóságánál jóval kisebbek voltak, nem lehetettek teljes évi fizetések.

28 Der procurator [...] percept [...] Johannes Both procurator in sortem solutionis annualis salarii percept fl. 63; Johanni Both procuratori provinciali in sortem stipendii sui soluti sunt fl. 110; Johannes Both procurator in sortem anualis salarii percept fl. 100 – Rechn. Hermst. 367.; DF 286 800., fol. 41r; DF 286 803., fol. 64r, DF 286 804., p. 83., 84.

két útjáért és „több más szolgálataiért”, illetve „különböző útjaiért” kapott.²⁹ Ezt az értelmezést támasztja alá az „impositio” kifejezés ’rátéves’ (egyébként elsődleges) jelentése, amely annak a felsorolásnak az élén álló cím lényegét meghatározó szava, amely alatt az ebben a bekezdésben előbb és az alábbiakban tárgyalt kifizetések sorjázna.³⁰ Mindezen megfontolások, valamint a polgármester fizetésének előbb említett összege alapján bizonyára szintén nem a „rendes” éves fizetést képezhették azok az összegek, amelyeket a már említett „impositio” szót tartalmazó címek alatt könyveltek el: az az 50-50, illetve 20 forint, amit a szebeni polgármester, királybíró és „polgárok”, illetve szék-bíró kapott/kaptak 1496-ban (egy másik bejegyzés szerint a Hét Széknek nyújtott szolgálataiért [pro suis servitiis provinciae factis] a polgármester 100 forintot kapott), a Jacobus Sartor, illetve Johann Ernst szebeni polgároknak ugyanakkor juttatott 25, illetve 20 forint, az 1506-ban az ottani tanács tagjainak összesen, a szebeni polgármesternek, illetve *villicus*nak kiutalt 200 (vagy 150), 100, illetve 25 forint.³¹ 1520-ban a szebeni polgármester és a királybíró 70-70, a szebeni szék-bíró 25, az ottani tanács (*consulatus*) 50, a *villicus* és jegyző 10-10, Paul Remser és „dominus Jacobus” (vagyis nyilván a számadásban is szereplő, a szebeni társadalmi elithez tartozó Jakob Medwischer³²), szebeni polgárok pedig 25-25 forintot kapott/kaptak, míg 1525-ben a szebeni polgármester és a királybíró 100-100, az ottani szék-bíró, illetve tanács 40, valamint 75 forintot, Jakob Medwischer 16 forintot.³³

Egy alkalommal birtokigazgatással megbízott személy bérezésére derül fény: az ispotály gazdatisztje 1507-ben 10 forintot kapott.³⁴ Ez az összeg feltehetőleg bevételeinek csak egy (talán csupán a készpénzben kapott) hányadát tette ki; feltételezett másik részét vélhetőleg más forrásból és/vagy az ispotály gazdaságában előállított (növénytermesztésből és állattartásból származó mezőgazdasági) termékek alakjában, természetben kapta.

Ami a napszámot illeti, Szebenben 1501-ben leggyakrabban 10 dénár volt – ezt az összeget adták májustól októberig, attól függetlenül, hogy milyen jellegű munkát díjazták,³⁵ de ugyanennyit kapott 1508-ban egy napra egy szakács is.³⁶ (1521-ben a szakács egy hónapra átlagban 3,66 forintot kapott – három hónapra 11 forintot³⁷ –, ekkor egy napra mintegy 17 dénár esne. A bér az utóbbi esetben bizonyára azért volt magasabb, mert a szakács ekkor a Szörény vára felmentésére szervezett hadjáraton vett részt.) A kézművesek napszáma magasabb volt az előbb említett értéknél: egy ácsé 1501-ben megközelítőleg 11,5 dénár, 1506-ban már 16,5, illetve 22,8 dénár (ugyanakkor az ácsnak segítő személy [dietarius, qui carpaentario iuvet laborari] az átlagos 10 dénáros napszámot kapta).³⁸ 1501-ben, 1505 végén és 1506-ban egy kőfaragó kőművesmester (*magister Georgius lapicida*) heti bére már 150 dénár volt, segédjéé (*famulus*) 75 dénár,³⁹ vagyis egy hétnapos munkahéttel számolva napi bérük 21,4, illetve 10,7 dénár, egy hatnapossal 25, illetve 12,5 dénár, egy ötnapossal 30, illetve 15 dénár; az egyházi ünnepek gyakorisága, és ezál-

29 Pro duabus resis ad maiestatem regiam factis et aliis servitiis plurimis; pro diversis ipisus resis factis – Rechn. Hermst. 220., 241.

30 Impositio praesentis anni ratione servitiorum (1496); Impositio anni praeteriti ratione diversorum servitiorum et plurimarum resarum habitatum (1497-ben 1496-ra vonatkozóan); Impositiones dominorum 1506 factae et solutio et cetera – Uo. 220., 241., 482.

31 Uo. 220., 241., 443. (dominis de consulatu Cibiniensi praetextu servitiorum per eos anno elapso habitatum), 482. Az 1506-os számadás két oldala a tanácsosok juttatása tekintetében két különböző összeget ad meg; elvileg a magasabb summa kellene a valós legyen, mindazonáltal az sem zárható ki, hogy a magasabb értéket tévedésből írták be. Az említett 1496-os lajstrom tanúsága értelmében Nikolaus Proll, az évben az erdélyi sókamara-ispáni tisztséget betöltő, de szintén szebeni polgár 32 forintot kapott Szebentől, az ottani szék-bíró 28, a *villicus* 4 forintot, az 1506-os lista szerint a [szebeni] „kamarás és szék-bíró” 75 forintot. Megjegyzendő, hogy az 1496-ban a két megnevezett polgárnak kiutalt összegek már elég nagyok ahhoz, hogy éves tanácsosi juttatásnak tekinthessük (ebben az esetben azonban az egyes esküdték bére között fennállt elég jelentős mértékű különbségeket nem tudnánk megnyugtató módon megmagyarázni), és az 1506-ban a polgármesternek *impositio* cím alatt elszámolt 100 forint is feltűnően egybevág bérének összegével. Összehasonlítás végett említjük meg, hogy Segesváron 1496-ban a polgármester 50 forintot kapott, a királybíró 100 forintot, a szék-bíró (*iudex terrestris*) 15 forintot, 1506-ban a polgármester és a tanácsosok összesen 158 forintot (ratione servitiorum per eos anno elapso factorum), vagy ugyanazon számadás egy másik oldala szerint 175 forintot (és pedig a polgármester 100 forintot, a tanács összesen 75 forintot), az ottani szék-bíró 32 forintot, a szászsebesi tanácsosok 32 forintot, az ott megnevezett további szék-, illetve királybírók 4 és 25 forint közötti összegeket. 1496-ban három szék/királybíró (egyszer a *villicus*szal együtt) egyenként 3 és 10 forint közötti összegeket kapott „ráadásként”. Uo. 241., 442–443., 482–483.

32 1521-ben mindketten adószedőként is feltűnnek a számadásban. DF 286 800., fol. 46r. A szebeni szék-bírói és polgármesteri tisztséget is viselő Medwischerre l. *Zsolt Simon*: The Late Medieval Churchwarden's Accounts of Sibiu/Hermannstadt (1505–1511). Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” – Series Historica 54. (2015). Supplement [1 (2015)]. Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania. Ed. Susana Andea, Adinel Ciprian Dincă. Cluj-Napoca 68–69.

33 DF 286 800., fol. 42r; DF 286 804., p. 92.

34 Alodiatori in hospitali ratione servitiorum suorum factorum – Rechn. Hermst. 487.

35 Laboratoribus, ut mundaverunt piscinam; mundavit fumatum; laboratores iuverunt porrigere lapides; laboratores, ut laboraverunt prope muros civitatis, ut apportaverunt lapides; laboratores, ut laboraverunt ad Zewesch, ut apportaverunt aquam ad civitatem; laboratori uni nomine Lucae Seratori, ut iuvit lignum erigere, ubi sagittari solent sagittare, et fecit labores in civitate, ubi erat, necesse; laboraverunt super muros civitatis; laboraverunt prope molam superiorem; fecit laborem prope molam superiorem; mandavit piscinam; aptavit cimentum; laboratores, qui laboraverunt in prato; Barkoni qui duas dieta fecit in servicia provinciae – Uo. 347–356., 513.

36 Coco pro praemio – Uo. 509.

37 DF 286 800., fol. 35v.

38 Rechn. Hermst. 448–449.

39 Uo. 449–450.

tal az elvileg munkaszüneti napok magas száma, valamint az egész értékű napszámok miatt az öt (esetleg hat) munkanapos hét, és így az utolsóként feltüntetett napi bérek tűnnek a legvalószínűbbnek. 1495-ben egy falat rakó kőművesmester (*magister murator*) és egy bizonyos Johann Fogel (talán a társa?) egy hétre összesen 2,5 forintot kapott, vagyis ha egyenlő bérezésben és 5 napot dolgoztak egy héten, a kőművesmester egy nap 25 dénárt keresett.⁴⁰ 1506-ban egy falat rakó, mesternek nem nevezett kőműves (*murator*) napi átlagbére már csak 8,3 dénárt tett ki – ez az alacsony érték talán annak is köszönhető, hogy nagyobb időszakra, 112 napra volt felfogadva.⁴¹ Az sem zárható ki, hogy ezt a munkát gyengébben fizették, mert 1497-ben egy kőművessegéd (*adiutor muratorum*) mindössze 6 dénárt kapott egy napra.⁴² 1503-ban egy „kővágó” egy hétre átlagban 61 vagy esetleg 97 dénárt kapott,⁴³ napszámának tehát 12 vagy 19,5 dénár jön ki. Ugyanakkor egy ács (*carpentarius*) hetibére általában (3 alkalommal) egy forint volt, de egyvalaki 8 napra is ugyanennyit kapott, és egy másik ács (*carpentarius, maister Zimmermann*) 5 hétre 5,5 forintot, vagyis egy hétre 1,1 forintot, míg egy ácssegéd (*knecht*) fél forintot.⁴⁴ A mondott évben elkönyveltek még 32 és 33 dénáros, valamint ezen értékeknél néhány dénárral kisebb, illetve nagyobb hetibéreket, olyan munkák esetében, amelyek jellege nem állapítható meg, de a bérek nagyságából és abból kiindulva, hogy azokat egyéb építési költségek között könyvelték el, vélhetőleg építkezéseknél igénybe vett segédmunkáról van itt szó.⁴⁵

Más, kevésbé igénybe vevő feladatok díjtétele szintén valamivel alacsonyabb volt az átlagosnál: az útörzés napszáma 9 dénár volt, személyek éjjel-nappali őrzése 7,5 dénár,⁴⁶ és a város vagy a Hét Szék ügyeiben más településekre útnak indított megbízottak (*famulus missus ad [...]*) is naponként mindössze általában 8 dénárt kaptak, függetlenül az úti céltól (1508-ra vonatkozó adatok maradtak fent).⁴⁷ Néhány esetben ennél magasabb összeget, akár mintegy 10 dénárt is fizettek a küldöncöknek, de lehetséges, hogy ezen kivételek egy részében azért jött ki egy nagyobb átlag, mert nem adták meg pontosan a napok számát (arra gondolunk, hogy az első vagy utolsó napot nem dolgozták végig), vagy pedig a hosszabb időszak esetén eltérő tarifával számoltak, esetleg még egyéb, a hosszú úton felmerülő költségeket is itt könyvelték el.⁴⁸ A legkisebb bére egy (kenyér)sütőnek segédkező asszonynak volt, aki – bizonyára a lisztet – segített őrölni, és akinek 1503-ban egy hétre átlagban 20 dénárt adtak.⁴⁹

Néhány alkalommal egyedi munkák elvégzésének a díját is elárulják a számadások: 1494-ben egy személynek két lóval Szebenből Keresztényszigetre való szállításáért 25 dénárt fizettek,⁵⁰ 1501-ben egy kályha festésére egy festőnek 20 dénárt,⁵¹ 1504-ben két kis hordó citrom Segesvárról Szebenbe való szállításáért 36 dénárt,⁵² míg egy ortodox papnak egy levél (minden bizonnyal ósláv betűkkel való) megírásáért 4 dénárt.⁵³

A fentebb tárgyalt bérek helyes értelmezéséhez természetesen szükséges lenne a szebeni középkori árak beható ismerete. Terjedelmi korlátok miatt erre vonatkozó kutatásaink eredményeit egy további közleményben fogjuk megjelentetni, itt csupán az egyik legfontosabb élelmiszer, a kenyér alapanyagára vonatkozó adatsort tesszük közzé: 1501-ben Szebenben egy köből búza ára februárban 28,5 dénár volt, június és november között 25 dénár, decemberben pedig 20 dénár.⁵⁴ A búza árának ez a változása többé-kevésbé megfelelt annak a jelenségnek, amelynek során a gabonaneműek ára a középkorban (is) akár ugyanazon településen is néha jelentős mértékben ingadozott, lévén hogy erősen függött a termést meghatározó, változó természeti tényezőktől, elsősorban az időjárástól, valamint az adásvétel évszakától (egészen pontosan az utolsó aratás óta eltelt időtől, hiszen avval egyenesen arányosan csökkent

40 Uo. 197.

41 Uo. 440.

42 Uo. 254.

43 A bizonytalanság onnan adódik, hogy ez a személy május 5-től, illetve július 2-től augusztus 24-ig (vagyis egy 2 nap híján 8 hetes, illetve 16 hetes periódus alatt) összesen 4,3 forintot, illetve 6,8 forintot kapott, de a számadás szerint összesen hét hetet dolgozott (laboravit per ebdomadas 7 incidendo lapides – Uo. 385), így attól függően, hogy a július vagy május elejétől kapott pénzt számítjuk az említett hét hét béréhez (ugyanis az nem teljesen biztos, hogy folyamatosan dolgozott, így akár a májusi munkáját is beszámíthatták ebbe a hét hétbe, habár ez kevésbé tűnik valószínűnek), kétféle fizetést kapunk.

44 Uo. 377., 387. A bérek azonos nagysága alapján valószínűsíthető, hogy szintén ács volt az a személy, aki egy toronynál dolgozva egy hétre szintén egy forintot kapott; érdekes módon a segédje (*knecht*) is ugyanennyit kapott. Uo. 378.

45 Uo. 366., 389–392.

46 Uo. 518.

47 Uo. 495–496., 510–523., 526–528.

48 Egyvalaki 1508-ban hat hétre, vagyis elvileg 42 napra átlagban 8,9 dénár napszámot kapott, másvalaki egy hónapra, 30 vagy 31 nappal számolva 8,33 vagy 8,06 dénárt, egy harmadik személy 18 napra megint 8,33 dénárt, mások három hétre 8,86 dénárt, 6 napra 8,33 dénárt, 4,5, majd 8–8 napra 10 dénárt, 19 napra 8,32 dénárt, 7 napra 10,29 dénárt, 16 napra 8,25 dénárt. Uo. 495., 515., 516., 517., 520., 521., 523., 526.

49 Secundae mulieri adiutrici eius [sc. pistrici], quae iuvet pinsere de 5 ebdomedis solvi flor. 1 – Uo. 380.

50 Kinizsi Pál egyik apródjának az útjáról van szó. Uo. 173.

51 Pictor pinxit fornacem – További részleteket nem tudunk meg sem a kályháról, sem a festésről. Uo. 357.

52 Vectori, qui lemoniarum duo vascula de Schespurg vexit, de quolibet den. 18 – Uo. 416.

53 Popae de Stederdorf, qui litteras scripist, bibales – Uo.

54 Uo. 338–339., 377.

a rendelkezésre álló gabona mennyisége, ami általában felverte az árakat). Mint látható, a fentebb említett adatok részben ellentmondanak ennek a tetszetős modellnek, hiszen november és december között 20%-kal csökkent a búza ára. Ezen anomáliának tűnő jelenség magyarázatához talán az erdélyi gabona- és egyéb élelmiszeráraknak más vidékekre, illetve egy hosszabb időszakra kiterjedő vizsgálata adja majd meg a kulcsot,⁵⁵ de ezeket az árakat is csak a bérekkel együtt vizsgálva érdemes tanulmányozni, amely tárgyú elemzésekhez kíván a jelen írás is segítséget nyújtani.

Wages in Medieval Sibiu

Keywords: *wages, prices, Middle Ages, Transylvania, Sibiu*

Although there is a rich literature on the medieval West European wages and prices, the medieval Transylvanian wages and prices have not constituted the subject of systematic and thorough research so far: only two lists of medieval wages and prices have been published, which refer to the domains of Hunedoara/Vajdahunyad and Alba Iulia/Gyulafehérvár, respectively. To change this unfortunate situation, I have started to investigate the wages and prices of the medieval Transylvanian towns (i. e. until 1526). In this paper I present the first results of this research, concerning the medieval wages of Sibiu/Hermannstadt/Szeben, one of the most important medieval Transylvanian urban centers. The sources of this investigation are the remained medieval financial accounts of Sibiu, written mainly after 1467, especially in the first decades of the sixteenth century.

---

⁵⁵ Törcsváron a zab köblének ára szintén változott, de mivel ugyanazon évre túl kevés adat maradt fent, nem tudni, hogy az elgondoltaknak megfelelően: 1504 áprilisában 7 d., decemberében 8 d. (8-8 köböl eladása esetén), 1505 júliusában 10 d. (1 köböl), 1506 júniusában 7 d. (8 köböl), 1507 áprilisában 6 d. (3 köböl), 1511 szeptemberében 5 d. (23 köböl). *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt I–III. (Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen 1–3.)* Brassó 1886–1896. I. 88., 92., 98., 108., 117., 156.